

หลักเกณฑ์

การเสนอกรณีศึกษา “วิชาการรับใช้สังคม”

หลักเกณฑ์การพิจารณา

- ๑) เป็นกรณีศึกษาที่ดำเนินการแล้ว ทำให้เกิด “ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่นที่เกิดขึ้น โดยใช้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาอย่างน้อยหนึ่งสาขาวิชา และปรากฏผลที่สามารถประเมินได้ เป็นรูปธรรมโดยประจักษ์ต่อสาธารณะ ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้ ต้องเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทางด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านเกี่ยวกับ ชุมชน วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาชีพ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง คุณภาพชีวิต หรือสุขภาพ หรือเป็นผลงานที่นำไปสู่การจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบอื่นที่สามารถ แสดงได้เป็นที่ประจักษ์ ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์อย่าง ชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของ ชุมชน (ทั้งนี้ไม่นับรวมงานที่แสวงหากำไรและได้รับผลตอบแทนส่วนบุคคลในเชิงธุรกิจ)”

ที่มา: ประกาศ ก.พ.อ. ฉบับที่ ๙

- ๒) องค์ประกอบของกรณีศึกษา ควรประกอบด้วยส่วนต่างๆ อย่างน้อยดังนี้

- ชื่อกรณีศึกษา ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ
- ข้อมูลผู้เขียนหลัก (ชื่อ/สกุล คณะหรือสาขาวิชา และหน่วยงานที่สังกัด ที่อยู่อีเมลหมายเลข โทรศัพท์ รวมทั้ง ภาพถ่าย) ทั้งนี้ผู้เขียนต้องเป็นหัวหน้าหรือผู้ร่วมงานในโครงการดังกล่าว
- ระยะเวลาเริ่มต้น และปีที่สิ้นสุดโครงการ
- คำสำคัญภาษาไทย ภาษาอังกฤษ (keyword) ไม่เกิน 5 คำสำคัญ

เนื้อหา ประกอบด้วย

- 1) สภาพการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น: สถานการณ์ปัญหา ความรุนแรงและความต่อเนื่องของ ปัญหา ความเดือดร้อนของชุมชนเนื่องจากปัญหานั้น
- 2) การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แกนนำชุมชน/ทีมวิจัยชุมชน วัตถุประสงค์/เป้าหมายที่ชัดเจน
- 3) กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น: ขั้นตอนของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจแบบ พันธมิตรและหุ้นส่วน (Partnership) กับแกนนำชุมชน/ทีมวิจัยชุมชน และ ภาศิตต่างๆ ตลอด กระบวนการทำงาน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดประเด็นวิจัยและโจทย์วิจัยร่วมกัน การ

- วิเคราะห์ถอดบทเรียนและเงื่อนไขในการแก้ปัญหาในอดีต การกำหนดเป้าหมาย การวางแผน ปฏิบัติการ การดำเนินงาน การประเมินเป็นระยะๆ และ ประเมินผลปลายทาง
- 4) **ความรู้ความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น:** ความรู้หรือนวัตกรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสร้างสรรค์ ทั้งคน ความรู้ วัสดุและงบประมาณ ตลอดจน ความเกี่ยวข้อง/เชื่อมโยง กับภารกิจของมหาวิทยาลัย ด้านการวิจัย การบริการวิชาการ หรือด้านการเรียนการสอน
 - 5) **การคาดการณ์สิ่งที่จะตามมาหลังจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้ว:** ประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefits) ทั้ง **ชุมชน** เช่น ชวบ้าน โรงเรียน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ SMEs หน่วยงานรัฐ เป็นต้น และ **นักวิชาการ** เช่น องค์กรความรู้และผลงานวิชาการ (Knowledge sharing and scholarship) ประเภท เอกสารวิชาการรับใช้สังคม บทความวิชาการในวารสาร นิตยสาร หรือผลงาน ในรูปแบบอื่นๆ
 - 6) **การประเมินผลลัพธ์ (Outcome) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น:** อาทิ แกนนำชุมชนและกลไกการจัดการปัญหาที่เป็นรูปธรรม ความต่อเนื่องของงานหลังจากโครงการสิ้นสุดแล้ว
 - 7) **แนวทางการติดตามและธำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป:** แกนนำชุมชนและกลไกสนับสนุนการทำงานและการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ (Measurable social impact) เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม กลไกการขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆ หรือสาขาวิชาการ อื่นๆ
 - 8) **แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม** เช่น รายงานการวิจัย บทความ เว็บไซต์ รางวัล เป็นต้น

รูปแบบของการเขียนกรณีศึกษา

ในรอบแรกขอให้จัดทำต้นฉบับเป็นภาษาไทย ด้วย Microsoft Word version 97 ขึ้นไป และ PDF ความยาวไม่เกิน 7 หน้ากระดาษ A4 อักษร TH Sarabun New ขนาด 16 point อาจมีภาพ ตาราง แผนภูมิประกอบตามความเหมาะสมของเนื้อหา ในกรณีที่มีรูปและภาพประกอบ ขอให้เป็นไฟล์ JPEG ขนาด 4-10 MB ที่มีความละเอียดของภาพไม่ต่ำกว่า 2,272 x 1,704 pixel

ระยะเวลาการรับสมัคร

ตั้งแต่บัดนี้ – 30 กันยายน 2559

ขั้นตอนการพิจารณา

เปิดรับสมัคร	ตั้งแต่บัดนี้ – 30 กันยายน 2559
ปิดรับสมัคร	30 กันยายน 2559
ประชุมคัดเลือกบทความ รอบที่ 1	6 ตุลาคม 2559
แจ้งให้ผู้สมัครปรับแก้ต้นฉบับ	6 – 12 ตุลาคม 2559
ประชุมประเมินและคัดเลือกบทความ รอบที่ 2	14 ตุลาคม 2559
เจ้าของบทความปรับ final draft	17 ตุลาคม 2559

ช่องทางการจัดส่งเอกสาร

ผู้ประสานงาน:

ดวงทิพย์ มงคลดี (น้ำ) Email: luksam.tuangtip@gmail.com

มือถือ 087-544-2537

ยุวันดา ไวยะกา (มายด์) Email: yuwanda.cmu@gmail.com

มือถือ 087-568-3307

โทรศัพท์: 053-943614 โทรสาร: 053-943600

ที่อยู่จัดส่ง:

ศูนย์บริหารงานวิจัย ชั้น 2 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

ตัวอย่างการเขียนบทความ

(ที่มา : หนังสือประมวลบทความวิชาการเพื่อสังคม Socially-engaged Scholarship)

เจ็ดปีแห่งการร่วมคิดร่วมทำ

แบบพินธมิตรเพื่อแก้ปัญหาการบาดเจ็บล้มตายจาก
แมงกะพรุนกล่อง (Box jellyfish) และแมงกะพรุนหัวขวด
(Portuguese man-of-war) ที่นำไปสู่องค์ความรู้
และการพัฒนาระบบเฝ้าระวังป้องกันแมงกะพรุนพิษ
ครั้งแรกในไทย

ผู้เขียน:

รศ.ดร.พญ.ลักขณา ไทยเครือ

หน่วยงาน:

คณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ระยะเวลาดำเนินการ:

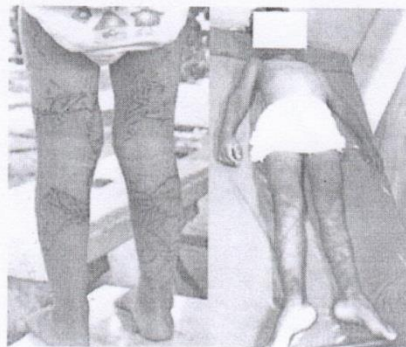
ปี 2551 ถึง 2558

คำสำคัญ:

แมงกะพรุนกล่อง (Box jellyfish) แมงกะพรุนหัวขวด
(Portuguese man-of-war) ระบบเฝ้าระวังการป้องกันควบคุม

“7 ปีแห่งการร่วมคิดร่วมสร้างสู่การป้องกัน เฝ้าระวังแมงกะพรุนพิษในไทย”

การเสียชีวิตเนื่องจากพิษแมงกะพรุนกล่องเกิดขึ้นอย่างน้อยกว่า 100 ราย
ทั่วโลก ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในน่านน้ำของประเทศออสเตรเลีย สำหรับประเทศไทย
มีรายงานการเสียชีวิตที่เข้าข่ายว่าเกิดจากแมงกะพรุนกล่อง 7 ราย ตั้งแต่ปี 2542
โดยพบรายแรกที่เกาะสมุย และสองรายล่าสุดในปี 2558 เกิดที่เกาะสมุยและ
เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้มีเพียง 1 รายเกิดที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่
ซึ่งจำนวนที่แท้จริงของการบาดเจ็บและเสียชีวิตยังคงไม่ทราบแน่ชัด ซึ่งอาจจะต่ำกว่า
ความเป็นจริง เนื่องจากขาดองค์ความรู้ ไม่มีระบบเฝ้าระวังที่จำเพาะ ผู้ป่วยส่วนหนึ่ง

ไม่ได้มาได้รับการรักษาในสถานพยาบาล และการวินิจฉัยผิดจากอาการและลักษณะบาดแผลของผู้เสียชีวิต มีลักษณะเข้าได้กับการเสียชีวิตจากแมงกะพรุนกล่องร่วมกับการเก็บตัวอย่างในพื้นที่เกิดเหตุ พบแมงกะพรุนกล่องช่วยยืนยันว่าในประเทศไทยมีแมงกะพรุนกล่องอยู่จริง เมื่อย้อนกลับไปจุดเริ่มต้นโครงการในปี 2551 นั้น สภาพการณ์ปัญหาของประเทศไทยคือ นักวิชาการปฏิเสธว่า แมงกะพรุนกล่องที่ทำให้ตายได้มีอยู่จริง อีกทั้งมีความเชื่อที่ผิดว่าเกิดเฉพาะชาวต่างชาติ "แพ้" แมงกะพรุนไม่ได้เกิดจาก "พิษ" ซึ่งการวินิจฉัยผิดส่งผลการรักษาที่ผิด ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนตามมา มีผลกระทบ ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่มทั้งภายในและต่างประเทศ มีความอ่อนไหวของการเมืองและการทูต เนื่องจากมีการบาดเจ็บล้มตายแต่ไม่สามารถช่วยเหลือหรือตอบข้อสงสัยของสังคมได้ว่าเกิดจากอะไรมีสื่อมวลชนให้ความสนใจมาก ซึ่งสื่อต่างชาติเข้าใจว่าประเทศไทยปิดบังปัญหาและเพิกเฉย และมีความขัดแย้งทางวิชาการเนื่องจากไม่มีในหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับข้อมูลของไทยมาก่อน ยิ่งไปกว่านั้นยังไม่มีการตรวจทางห้องปฏิบัติการ ในการระบุชนิดและพิษของแมงกะพรุนพิษ ไม่มี Anti-venom ไม่มีผู้เชี่ยวชาญ และขาดองค์ความรู้ของไทย ทั้งนี้การปฐมพยาบาลที่รวดเร็วและเหมาะสมจะเพิ่มโอกาสรอดชีวิต เป็นวิธีการง่ายๆ ต้นทุนต่ำเมื่อเทียบกับชีวิตคน ดังนั้น ผู้วิจัยซึ่งเป็นแพทย์ระบบศัลยกรรม คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงร่วมกับแพทย์ระบบศัลยกรรม สำนักประสาทวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ทำการศึกษา สืบสวนพิสูจน์ว่าเมืองไทยมีเหตุการณ์แมงกะพรุนพิษที่ทำให้ตายหรือไม่ ถ้าเกิดขึ้นจริงขนาดปัญหามีมากน้อยเพียงใด เพื่อนำไปสร้างองค์ความรู้สื่อสารความเสี่ยง พัฒนาระบบเฝ้าระวังที่เหมาะสม รวมถึงวางแผนแนวทางการดูแลรักษากับแนวทางการป้องกันควบคุมการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากการสัมผัสแมงกะพรุนพิษ

ร่วมคิดร่วมทำแบบพหุมิตรและหุ้นส่วน (Partnership)

ผู้เขียนตัดสินใจหาเบื้องจากเห็นว่า การแก้ปัญหาในด้านการปฐมพยาบาลที่รวดเร็วและเหมาะสมจะเพิ่มโอกาสรอดชีวิตสูงมาก อีกทั้งถ้าช่วยผิดอาจทำให้ถึงตายได้ (ซึ่งชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทมาก) นอกจากนี้การรักษาในสถานพยาบาลนั้น สามารถทำได้ภายใต้ศักยภาพของประเทศไทย ถ้าบุคลากรทางการแพทย์ให้การยอมรับ มีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง ผู้เขียนอยู่ในระดับแกนนำร่วมของคณะทำงานแต่แรก โดยตั้งใจพัฒนาโครงร่างออกแบบงานวิจัย สร้างเครื่องมือ เลือกกลุ่มตัวอย่างเก็บข้อมูลตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล วางแผน และดำเนินกิจกรรมจัดทำรายงานวิจัย คืนข้อมูลให้ชุมชน และสร้างความยั่งยืน

การดำเนินการในโครงการฯ นี้ อาศัยความรู้ทางระบบการแพทย์ Evidence Base Management การพัฒนาทรัพยากรบุคคล Strategic Thinking for Excellence Management และการสื่อสารความเสี่ยง รวมถึงทักษะความเป็นผู้นำและประสบการณ์ในการทำงานระดับชาติ และนานาชาติ ใช้ทฤษฎีหลากหลายผสมผสานกันตามเวลาและสถานการณ์ ตั้งแต่วางแผนยุทธศาสตร์ หาแนวร่วมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน สร้างระบบเฝ้าระวังเฉพาะกาลขึ้นตามชายฝั่งทะเลทั้งสองน่านน้ำ และพัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของระบบเฝ้าระวังของประเทศ ติดตามสอบสวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตทั้งรายเก่าและใหม่ ทำการศึกษาวิจัยโดยรวบรวมข้อมูลจากเวชระเบียนของสถานพยาบาลในพื้นที่ชายฝั่งทะเล หาข้อมูลจากประชากรเป้าหมาย เช่น ประชาชนพื้นบ้าน ชาวประมง นักดำน้ำ พนักงานโรงแรม นักชีววิทยาทางทะเล ฯลฯ สอบสวนโรค สร้างเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของคณะทำงาน คณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่ กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) สำนักประสาทวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) ศูนย์วิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทส.) หน่วยสอบสวนเคลื่อนที่เร็ว และศูนย์ควบคุมโรคเขตจังหวัดชายฝั่งทะเล สร้างเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของกลุ่มนักวิชาการ (คณะแพทยศาสตร์เชียงใหม่ สำนักประสาทวิทยา องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ศูนย์วิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย สถานพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนในจังหวัดชายฝั่งทะเลไทย คณะผู้เชี่ยวชาญจากประเทศออสเตรเลีย ผู้เชี่ยวชาญการทำ дайตติ่งในทะเลออสเตรเลีย นักข่าวต่างประเทศ และ Divers Alert Network ศึกษาวิจัยในคน ศึกษาวิจัยในแมงกะพรุน ทำความเข้าใจกับชุมชน สื่อสารความเสี่ยงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผูกอบรมให้ความรู้ครอบคลุมทุกด้าน สร้างและผลิตสื่อในหลากหลายรูปแบบตามประชากรเป้าหมาย (เช่น คู่มือ

ผ่านพบ วิดีทัศน์ เลือโปสเตอร์ หนังสือบทความ เว็บไซต์สังคม Online) สร้างภาคีเครือข่ายชุมชนแมงกะพรุนพิษ (เช่น สถานประกอบการโรงแรม และที่พักตากอากาศ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สมาคมท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม ชมรมท่องเที่ยว ชมรมมัคคุเทศก์ ชมรมเรือหางยาว ชมรมหน่วยกู้ชีพ ชาวประมง สื่อสารมวลชน กรมแพทยทหารเรือ ครู คณะแพทย์เชียงใหม่ สำนักบรรดาวิทยา) ดำเนินการป้องกันควบคุมร่วมกันทั้งสามเครือข่าย (คณะทำงานนักวิชาการ และชุมชน) ขยายภาคีเครือข่ายชุมชน เมื่อได้รับการยอมรับและการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ทำงานแบบบูรณาการมีการทำบันทึกความเข้าใจระหว่างกรมควบคุมโรค สธ. ร่วมกับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทส. เพื่อร่วมจัดตั้งจังหวัดต้นแบบ

เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefits)

มีการสร้างนวัตกรรมร่วมกันระหว่างนักวิชาการ ผู้ประกอบการ และชาวประมง (สาหร่ายบดใส่น้ำส้มสายชู และ นวัตกรรมตาข่าย) ที่นำไปใช้ในหลายจังหวัดของทั้งทะเลฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน มีแนวทางการแก้ปัญหาแมงกะพรุนพิษที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน มีแนวทางการสอบสวนโรค และระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุนพิษ ขยายการควบคุมและป้องกันไปยังจังหวัดชายฝั่งทะเลที่เสี่ยง เกิดการวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ด้านการรักษาพยาบาล พัฒนาคำความรู้ในการระบุชนิดของแมงกะพรุนพิษในไทย และนำไปปรับปรุงการเรียนการสอน (ชีววิทยาทางทะเล การแพทย์ฉุกเฉิน พืชวิทยา หน่วยสอบสวนเคลื่อนที่เร็วของจังหวัดชายฝั่งทะเล และอาสาสมัครสาธารณสุข)

เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่ผลงานวิชาการ (Knowledge sharing and scholarship)

มีการประยุกต์ใช้วิชาการหลากหลายมาสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแมงกะพรุนกล่องที่ทำให้ตายได้มีอยู่จริง ในประเทศไทย ร่วมสร้างและสนับสนุนการทำนวัตกรรมในการแก้ปัญหากับชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสร้างสรรค์ โดยพัฒนาระบบเฝ้าระวังการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุนพิษ แนวทางปฏิบัติในการสอบสวนโรคการแจ้งเตือนในการเฝ้าระวังเหตุการณ์และแนวทางการป้องกัน

เกิดผลกระทบที่สังเกตได้ (Measurable social impact)

การเปลี่ยนแปลงที่สังเกตเห็นได้ มีกระบวนการประเมินตามหลักวิชาการ และมีการนำไปขยายผลที่อื่น

ปีแรกของการดำเนินการปี 2551 ถึง 2552

- 1) เกิดระบบเฝ้าระวังเฉพาะกาล (Ad hoc Surveillance) 2) เกิดเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของคณะทำงาน
- 3) เกิดเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของนักวิชาการ 4) มีการอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรและประชาชน

ปีที่สองของการดำเนินการปี 2552 ถึง 2553

- 1) พิสูจน์ได้ว่ามีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุนกล่องที่มีพิษมียุงจริงในประเทศไทย 2) ทำความเข้าใจกับชุมชนและสร้างภาคีเครือข่ายแมงกะพรุนพิษ 3) ขยายเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของคณะทำงาน 4) ขยายเครือข่ายแมงกะพรุนพิษของนักวิชาการ 5) ปรับปรุงระบบเฝ้าระวัง 6) พัฒนาคู่มือ 7) สร้างสื่อความรู้ วิดีทัศน์ สื่อ โปสเตอร์ 8) สร้างสื่อความรู้เผยแพร่ทางเว็บไซต์ (www.oknation.net/blog/lakthai ภาษาไทย/อังกฤษสำหรับนักวิชาการ และ www.oknation.net/blog/peeguay ภาษาไทยสำหรับสาธารณสุข) 9) ฝึกอบรมให้ความรู้แก่ประชากรเป้าหมาย

ปีที่สามของการดำเนินการปี 2553 ถึง 2554

- 1) พบสายพันธุ์แมงกะพรุนกล่อง ซึ่งมีพิษที่เป็นทางการครั้งแรกในประเทศไทย 2) ปรับปรุงหนังสือคู่มือ 3) ทำบันทึกความเข้าใจฉบับที่ 1 ระยะเวลา 2 ปี ระหว่าง สธ. กับ ทส. 4) ปรับปรุงระบบเฝ้าระวังภายหลังการประเมิน 5) ขยายเครือข่ายแมงกะพรุนพิษ (ของคณะทำงานกลุ่มนักวิชาการและภาคีเครือข่ายชุมชน) 6) ควบคุมป้องกัน

ปีที่สี่ของการดำเนินการปี 2554 ถึง 2555

- 1) พิสูจน์ได้ว่า แมงกะพรุนกล่องที่มีพิษทำให้คนไทยเสียชีวิตได้มียุงจริงในประเทศไทย 2) ขยายเครือข่ายแมงกะพรุนพิษทุกเครือข่าย 3) ขยายการควบคุมป้องกัน 4) ประสานจังหวัดต้นแบบในการแก้ปัญหาแมงกะพรุนพิษ 5) ตีพิมพ์วารสารวิชาการสำหรับนานาชาติ (Toxic jellyfish situation in Thailand, Chiang Mai Medical Journal 2012;51:93-102. และ Review of fatal and severe cases of box jellyfish envenomation in Thailand, Asia Pac JPublic Health Jun 2012)

ปีที่ห้าของการดำเนินการปี 2555 ถึง 2556

- 1) พัฒนาจังหวัดต้นแบบ 2) ปรับปรุงหนังสือคู่มือโดยเพิ่มความรู้ที่ได้รวบรวมมา 3) ขยายเครือข่ายแมงกะพรุนพิษทุกเครือข่าย 4) ขยายการควบคุมป้องกันไปในจังหวัดชายฝั่งทะเลอื่นๆ รวมถึง เสพยาบาล น้ำส้มสายชู ตาข่าย 5) พัฒนาป้ายเตือนให้ความรู้ 6) เผยแพร่ความรู้สู่นานาชาติ (Thaikruea L. Documentation on best practices of event based surveillance in the member countries in the SEA Region, 2013. World Health Organization)

ปีที่หกและเจ็ดของการดำเนินการปี 2556 ถึง 2558

- 1) ทำบันทึกความเข้าใจฉบับที่ 2 ระยะเวลา 4 ปี ระหว่างกรมควบคุมโรค สธ. กับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ทส. 2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากจังหวัดต้นแบบในการแก้ปัญหาแมงกะพรุนพิษ 3) ปรับปรุงระบบเฝ้าระวัง 4) เขียนหนังสือคู่มือเพื่อเผยแพร่ความรู้และใช้ในการอ้างอิง (การรักษาและป้องกันการบาดเจ็บและเสียชีวิตจากแมงกะพรุน Box jellyfish กับ Portuguese man-of-war. 2557 ISBN 978-616-361-506-0 และ Thaikruea L. Event-Based Surveillance of Republic of Maldives, 2014. Health Protection Agency, Ministry of Health, Republic of Maldives.) 5) เสริมศักยภาพจังหวัดต้นแบบ 6) ในปี 2558 รัฐบาลกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยึดแบบอย่างแนวทางการช่วยเหลือและควบคุมป้องกันตามที่ได้ทำมา

รูปแบบการบูรณาการความร่วมมือ เพื่อแก้ปัญหามลพิษในชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลช้าง เผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เขียน: อาจารย์อริษา ศรีโรจนานนท์
 หน่วยงาน: คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ระยะเวลาดำเนินการ: กรกฎาคม 2556 ถึง ตุลาคม 2556
 คำสำคัญ: ผ้าป่าขยะ ตำบลช้างเผือก เครือข่ายเชียงใหม่ปลอดขยะ

“โอบ_WS: วยะ ชุมชน”

ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนขนาดเล็กมีพื้นที่ 6.1 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 9,149 คน เป็นแหล่งรวมสี่สັນของชีวิตหลากหลายด้วยความเจริญทางเศรษฐกิจถนนนิมมานเหมินท์ มีสถานศึกษาทุกระดับ และเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในดินแดนล้านนา ได้แก่ “วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง)” สถานที่สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 เมื่อปี 2020 ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยพระเจ้าเจ็ดยอดนี้เป็นพระธาตุประจำตัวของผู้มีเกิดในนักษัตรมะเส็ง ทำให้ตำบลช้างเผือก เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่คับคั่งด้วยผู้มาเยือนเสมอในขณะเดียวกันการบริโภคของคนทั้งในและนอกพื้นที่สร้างขยะมูลฝอยให้กับชุมชนช้างเผือกถึงวันละ 27 ตัน โดยร้อยละ 50 เป็นวัสดุที่สามารถนำกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตซ้ำได้ แต่ปัจจุบันสามารถคัดแยกวัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้เป็นปริมาณเฉลี่ยร้อยละ 8 จากปริมาณมูลฝอยทั้งหมด เนื่องจากขาดระบบคัดแยกที่ดีจากต้นทางทำให้ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นก่อปัญหาขยะสะสมในชุมชน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีพันธกิจข้อหนึ่งว่าด้วยการนำความเชี่ยวชาญและศักยภาพของมหาวิทยาลัยสู่การบริการวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจดังกล่าว ผู้เขียนในฐานะอาจารย์จากคณะการสื่อสารมวลชนเห็นว่า การจัดการปัญหาขยะด้วยวิธีปกติยังไม่เพียงพอกับปริมาณขยะที่มีการผลิตอย่างต่อเนื่องในชุมชนช้างเผือก ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนรอบมหาวิทยาลัย จึงได้ทำการศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้ศาสตร์ด้านการสื่อสารชุมชนเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ร่วมคิดร่วมทำแบบพันธมิตรและหุ้นส่วน (Partnership)

การดำเนินงานเริ่มจากการที่นักวิจัยเข้าร่วมรับฟังการประชุมประจำเดือนของชุมชน จัดโดยสำนักงานเทศบาลตำบลช้างเผือก สรุปประเด็นปัญหาซึ่งเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ประชุมจึงเห็นพ้องให้นำการดำเนินงานโดยจัดตั้งคณะทำงานอย่างไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้แทนจากชุมชนในเขตเทศบาลฯ ได้แก่ ชุมชนช้างเผือกและชุมชนสนสวย ผู้แทนจากสำนักงานเทศบาลตำบลช้างเผือก พระสงฆ์จากวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ผู้แทนจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการรักษาสภาพแวดล้อม ได้แก่ มูลนิธิหยดธรรม กลุ่มเชียงใหม่เขียวสวดยหอม กลุ่มเชียงใหม่จัดการตนเอง และนักวิจัยซึ่งเป็นผู้แทนจากภาคการศึกษา ได้แก่ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ชื่อ “เครือข่ายเชียงใหม่ปลอดขยะ” และจากการหารือร่วมกันของเครือข่าย ทางออกของการจัดการขยะอย่างยั่งยืนจึงเริ่มจากการนำประเด็นการกำจัดขยะมาเชื่อมโยงกับการทำบุญในรูปแบบของ “ผ้าป่า” ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่อาศัยความสามัคคีของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายในการระดมทุนเพื่อสาธารณประโยชน์ ข้อสรุปจากการประชุมคือ รูปแบบการรณรงค์ที่แบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญและตามกำลัง โดย

- สำนักงานเทศบาลฯ ให้ความอนุเคราะห์รถขยะพร้อมเครื่องเสียงและพนักงานขับรถ ปฏิบัติงานบนเส้นทางเดียวกับที่ออกทำหน้าที่เก็บขยะตามปกติ
- วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง) เป็นส่วนงานหลักที่ขับเคลื่อนในเชิงพิธีกรรม โดยพระคุณเจ้าเป็นผู้ออกเสียงประกาศบุญ
- อาสาสมัครจากองค์กรพัฒนาเอกชน นำโดยมูลนิธิหยดธรรม ออกให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีจัดเตรียมวัสดุรีไซเคิลเพื่อถวายสมทบกองผ้าป่า
- นักวิชาการสื่อสาร มีบทบาทในการออกแบบสารและรูปแบบวิธีสื่อสาร ทั้งในระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล การออกหน่วยประชาสัมพันธ์ตามแหล่งชุมชน สถานศึกษาไปถึงการสื่อสารมวลชน เช่น การประชาสัมพันธ์โครงการฯ ทางวิทยุท้องถิ่น การเผยแพร่ผ่านสิ่งพิมพ์ต่างๆ
- อาสาสมัครภาคสนาม ซึ่งเป็นชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษาจากสถานศึกษาในพื้นที่ เช่น โรงเรียนวัดเจ็ดยอด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำหน้าที่แยกชนิดวัสดุแบบมุ่งสร้างมูลค่าสูงสุด (Ultimate value) ภายใต้การนำของสมาชิกกลุ่มคนไร้บ้าน โดยอาสาสมัครกลุ่มนี้สร้างความแตกต่างอย่างสูงต่อผลิตภาพ (Productivity) เนื่องจากมีความเชี่ยวชาญในระดับสูง

ภาพกิจกรรมการทอดผ้าป่าขยะรีไซเคิล

เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefits)

- **สำนักงานเทศบาลฯ** ได้รับพลังสนับสนุนงานในหน้าที่หลัก โดยเชื่อมการดำเนินงานผ่านองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีนโยบายเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสภาพแวดล้อม
- **วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง)** ได้โอกาสในการดำเนินงานขัดเกลาสังคมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาผ่าน กลุ่มคณะศรัทธาในชุมชน
- **สถานศึกษาในชุมชน** ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมหาวิทยาลัยได้พื้นที่ทางโอกาสในการบ่มเพาะนักเรียน นักศึกษาให้มีจิตสาธารณะ ร่วมลงมือเพื่อส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ที่มีช่องทางเชื่อมความเข้าใจสู่ชุมชน ส่งเสริมสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ลดความแปลกแยกและ แยกปละอม
- **ชุมชน** ได้หันหน้ามาร่วมกันแก้ปัญหาด้วยพลังของท้องถิ่นผ่านกลไกอันเป็นธรรมชาติ ได้กองทุนอันเป็น ผลจากการขายวัสดุรีไซเคิล
- **ร้านรับซื้อวัสดุรีไซเคิลในชุมชน** เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานในฐานะผู้รับซื้อรายเดียวของโครงการฯ โดยอัตโนมัติ แม้ว่าค่าที่รับซื้อจะต่ำกว่าผู้ประกอบการเจ้าใหญ่ที่เสนอตัวเข้ารับซื้อไม่จำกัด
- **เครือข่ายคนไร้บ้าน** ได้พื้นที่ทางการทำงานและได้รับการยอมรับในฐานะภูมิปัญญาพร้อมทั้งได้รับ ค่าตอบแทนจำนวนหนึ่งในลักษณะเงินอุดหนุน

ความพยายามผลักดันให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน แสดงผลชัดเจน เมื่อโครงการผ้าป่าขยะฯ ดำเนินมาถึงวันทอดถวาย องค์ความรู้ของการคัดแยกขยะถูกนำเสนอเป็นนิทรรศการ และการ สะท้อนคิดจากเสวนาเพื่อขับเคลื่อนการรักษาสภาพแวดล้อมเรื่อง “โยม พระ ขยะ ชุมชน” โดยผู้แทนจากภาคสถาบันศาสนา ภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน วัสดุรีไซเคิล 8,492 กิโลกรัม ณ วันทอดถวาย สร้างยอดเงินจากการ จำหน่ายวัสดุรีไซเคิลจำนวน 37,639 บาท และยอดสมทบทุนผ้าป่าอีก 45,000 บาท รวมเป็นเงินสมทบกองทุนชุมชน 83,639 บาท โดยเป็นเม็ดเงินที่ชุมชนเก็บขึ้นจากกองขยะโดยแท้

เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่ผลงานวิชาการ (Knowledge sharing and scholarship)

โครงการผ้าป่า (ขยะ) สามัคคี รีไซเคิลนี้ เชื่อมโยงกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในเชิงการบริการวิชาการ ตั้งแต่ระดับนักศึกษาและอาจารย์ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารการออกภาคสนามไปถึงการบูรณาการเข้าสู่ชั้นเรียน “การเขียนเพื่อการสื่อสาร” ที่ผู้เรียนได้ลงมือเขียนข่าวประชาสัมพันธ์โครงการฯ ผู้เรียนอีกส่วนหนึ่งร่วมเป็นพิธีกรในงาน ทอดถวายผ้าป่า ผู้บริหารมหาวิทยาลัยโดยรองอธิการบดีฝ่ายบริการ พัฒนาสังคม ศิลปวัฒนธรรม และกิจการพิเศษ ร่วมเป็นพี่ปรึกษาโครงการฯ และโครงการ “เด็กที่มีที่เรียน” โดยฝ่ายพัฒนาคุณภาพนักศึกษาบรรจุโครงการผ้าป่า ในปฏิทินกิจกรรมนักศึกษา นอกจากนั้น โครงการฯ นี้ยังกลายเป็นผลงานวิชาการ เรื่อง “รูปแบบการบูรณาการ ความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาขยะในชุมชน: กรณีศึกษาดำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”

เกิดผลกระทบต่องสังคมที่ประเมินได้ (Measurable social impact)

การขับเคลื่อนเพื่อการแยกขยะส่งผลสืบเนื่องไปยังปริมาณขยะในการจัดเก็บโดยเทศบาลฯ ที่ลดลงราวร้อยละ 20 ของเวลาปกติ เมื่อโครงการผ้าป่า (ขยะ) สามัคคี รีไซเคิล สิ้นสุดลงในปี 2556 เทศบาลตำบลช้างเผือกได้บรรจุโครงการฯ เข้าในแผนงานประจำปีโดยจัดให้เป็นภาระงานของกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม นักวิชาการค่อยๆ ลดบทบาทในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ส่งเสริมความร่วมมือ (Facilitator) ลง เพื่อสร้างพื้นที่ให้พลังในชุมชนได้จัดการสานต่อ จนเกิดโครงการเดียวกันในพื้นที่ข้างเคียงด้วยคณะศรัทธาของวัดช้างเคียน ตำบลช้างเผือก ในปี 2557 พร้อมกับการจัดสัมมนาเรื่อง “การจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนด้วยการแยกขยะ” โดยเทศบาลตำบลช้างเผือก ปรากฏการณ์นี้แสดงถึงดอกผลของความตั้งใจในการสร้างผู้ดำเนินงานรุ่นใหม่ที่จะ “รับไม้” ต่อจากผู้ปฏิบัติงานรุ่นก่อตั้ง

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม “รูปแบบการบูรณาการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาขยะในชุมชน: กรณีศึกษาตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ได้ข้อสรุปผลการศึกษาว่า ปัจจัยความสำเร็จของโครงการฯ อยู่ที่การสามารถผสานพลังจากภายในชุมชนเข้ากับพลังภายนอกโดยอาศัยตัวเชื่อม ได้แก่ ผู้ประสานความร่วมมือที่ต้องเข้าใจบริบทและแนวคิดการบริหารชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นธรรมชาติ การขับเคลื่อนอาศัยกลไกทางความเชื่อ นำสู่ความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาคส่วนต่างๆ จะนำการดำเนินงานข้ามผ่านข้อจำกัดได้แทบทั้งสิ้น

การปลูกพลังแห่งการตระหนักรู้ เพื่อรักษามรดกสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของ ชุมชนปงสนุก ประตูป่า และพวกแต้ม

ผู้เขียน: รศ.ดร.วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์
หน่วยงาน: คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ระยะเวลาดำเนินการ: ปี 2546 ถึง 2556
คำสำคัญ: การตระหนักรู้ อนุรักษ์ วิชาการรับใช้ชุมชน วัดปงสนุก
มรดกทางวัฒนธรรม

“อุกคิต พินิจ ร่วมใจสร้างโลก รักษาตัวตน”

ประเทศไทยเดินทางสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง สังคมไทยกำลังเผชิญกับผลลัพท์ของการคิดและทำแบบแยกส่วน ซึ่งเป็น “ระบบปิด” และไม่ใช่เพื่อการดำรงคงอยู่ร่วมกันทั้งหมดอันขัดกับความเป็นจริงของสังคมไทย หากยังดำเนินไปเช่นนี้จะนำไปสู่วิกฤตการณ์ที่เรียกว่า “วิกฤตอารยธรรม” (Civilization crisis) ซึ่งบรรจบกันทุกด้านทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม¹ การจะก้าวผ่านกับดักนี้ได้ต้องเกิดจากการสำนึกในศักดิ์ศรีและเห็นศักยภาพ รวมถึงคุณค่าของตัวเองและเคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น

การปลูกพลังแห่งการตระหนักรู้ในบทความนี้ เป็นการถอดบทเรียน 10 ปี ของกระบวนการที่เริ่มจากการหาคำตอบเรื่อง “แนวทางที่ดีที่สุดในอนาคตสำหรับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน” ซึ่งเป็นทั้งสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมของชุมชน ที่วัดและชาวบ้านกำลังเผชิญปัญหาการตัดสินใจในระหว่างทาง 2 แพร่ง คือ “การเก็บรักษา” และ “การก้าวสู่การพัฒนา” โดยสรุปจากกรณีศึกษา 3 กรณี คือ

1. ชุมชนปงสนุก จังหวัดลำปาง โจทย์จากชุมชนคือ แนวทางอนุรักษ์หรือพัฒนาวิหารพระเจ้าพันองค์
2. ชุมชนประตูป่า จังหวัดลำพูน โจทย์จากชุมชนคือ แนวทางอนุรักษ์หรือพัฒนาอุโบสถชาวไทยอง
3. ชุมชนพวกแต้ม จังหวัดเชียงใหม่ โจทย์จากชุมชนคือ แนวทางการจัดการศิลปกรรมควัดตอง (งานทำด้วยทองเหลือง)

¹ ประเวศ วะสี. 2557. ปฏิรูปการศึกษาให้เป็นจุดคนจัดประเทศไทย. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน. หน้า 1-3, 10.

ร่วมคิดร่วมทำแบบพันธมิตรและหุ้นส่วน (Partnership)

กระบวนการทำงานทั้ง 3 กรณีศึกษาสามารถถอดรหัสการทำงานได้ว่า “ถูกคิด ฟินิจ ร่วมใจสร้างกลไก รักษาตัวตน” โดยทุกโจทย์ที่ได้รับมาจะเป็นโจทย์การแก้ไขปัญหาของ “สิ่งที่มองเห็น” (Tangible heritage) คือ งานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม แต่การทำงานจะมุ่งเป้าไปที่ “สิ่งที่มองไม่เห็น” (Intangible heritage) คือ “ความคิด ความเข้าใจ โดยการปลูกความตระหนักรู้” ของคนในชุมชน² เป็นหลัก หรืออาจกล่าวได้ว่า “เป้าคือคน ผลคือตัวงาน” มิได้เริ่มจากการมุ่งเน้นการแก้ปัญหาตามหลักวิชาการทางสถาปัตยกรรมที่เป็นโจทย์ของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยและทีมงานต่างตระหนักอยู่เสมอว่า ทุกคนคือ “คนนอก” ที่เข้าไปในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาในโจทย์ที่ชุมชนไม่เข้าใจ และหาก “คนใน” ซึ่งเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมไม่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ภายหลังเมื่องานสำเร็จลุล่วง ชุมชนก็ไม่ได้มีส่วนในการตัดสินใจหรือร่วมงาน ก็จะปราศจากความภาคภูมิใจ หรือเข้าใจในกระบวนการทำงาน อันอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องของชุมชนในอนาคต ซึ่งทั้ง 3 กรณีศึกษา ผู้วิจัยมุ่งเน้นความสำคัญในแนวทางของ 3 รหัสหลักคือ “ถูกคิด ฟินิจ ร่วมใจ” ซึ่งเป็นการทำงานที่ต้องใช้ระยะเวลาร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน โดยการทำความเข้าใจ แลกเปลี่ยนทัศนะ ขัดเกลาความคิดระหว่างกัน จนเข้าใจกันดีแล้ว จึงค่อยดำเนินการในส่วนต่อไปคือ “แนวทางสำหรับมรดกของชุมชน” โดยสามารถสรุปกระบวนการทั้งหมดได้ ดังนี้

1. **ถูกคิด** หมายถึง การถูกคิดทั้งในส่วนของผู้วิจัยและชุมชน ที่ผู้วิจัยจะเตรียมความพร้อมจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และตีความโจทย์ที่ได้รับจากชุมชน ในส่วน “ถูกคิด” ของคนในชุมชนนั้น จะเป็นการสร้าง “จุดถูกคิด” เพื่อสร้างสมดุลภาพทางความคิดภายในชุมชนให้เปิดใจหรือมีแนวทางให้เลือกที่หลากหลาย ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นจุดเน้นอย่างมากของการเริ่มต้นงาน

2. **ฟินิจ** เป็นการประเมินศักยภาพของชุมชน ซึ่งทั้ง 3 กรณี เป็นชุมชนซึ่งมีผู้สูงอายุเป็นหลัก คนวัยหนุ่มสาวจะออกจากชุมชนไปทำงาน หากแต่การทำงานจะต้องอาศัยพลังแห่งความสมดุล จึงเชิญชวนเด็กนักเรียน นักศึกษามาร่วมทำงานในนามของ “กลุ่มคนตัวเล็กกับการอนุรักษ์”³ ซึ่งต่อมาใน 2 กรณีหลังได้ทำเป็นกรณีศึกษาในชั้นเรียนของนักศึกษาของภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ และสาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁴ เพื่อเป็นการวางรากฐานของการบริการวิชาการแก่ชุมชนให้แก่คนรุ่นใหม่ให้ใส่ใจเอื้อเพื่อ และสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้

3. **ร่วมใจ** เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในศักยภาพของตนเอง และคุณค่าของมรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยทุกภาคส่วนของชุมชนร่วมกันตัดสินใจว่าจะดำเนินการอย่างไร ใครสามารถช่วยได้ในส่วนไหน โดยที่หลังจากทีมงานได้ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ นำมาประมวลให้ชุมชนได้รับทราบ ซึ่งผลที่ออกมาเหมือนกัน คือการร่วมมือ ร่วมใจเก็บรักษามรดกของชุมชนเพื่อสืบทอดให้ลูกหลาน ซึ่งมรดกของชุมชนนั้นมิได้ถูกจำกัดแค่อาคารเพียงหลังเดียว หากแต่ขยายเป็นประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ฯลฯ ของชุมชน

4. **สร้างกลไก** เป็นหัวใจหลักในส่วนของการทำงานโดยทำงานเชื่อมโยงศักยภาพของผู้ร่วมงานทุกคน ทั้งคนในและคนนอกชุมชน พระ เณร และอาสาสมัครที่มาร่วมงาน ซึ่งสิ่งที่ชุมชนขาดคือ 1) ขาดองค์ความรู้ทางวิชาการและสิทธิพื้นฐาน 2) ขาดโอกาส 3) ขาดงบประมาณ 4) ขาดผู้สืบทอด 5) ขาดแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ในการทำงานจะใช้ลักษณะของค่ายอาสาที่ผู้วิจัย อาสาสมัคร และนักศึกษา จะสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้ง 2 ฝ่าย และเป็นการกระตุ้นทางอ้อมให้ชาวบ้านตื่นตัวและร่วมแก้ไขปัญหากับพร้อมกับกลุ่มอาสา ซึ่งจะมีการวิเคราะห์ปัญหาและมีการ “เติมเต็ม” ในสิ่งที่ชาวบ้านขาดหายไป เช่น ความรู้ และการสืบทอดงานช่างของชุมชนปสญก ความรู้และนักดนตรีเป่าปี่แนของชุมชนพวกแต่มที่เคยทำหน้าที่ตีกลองจุมกลองชัยในการแห่พระพุทธรูปสำคัญของเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่นั้นเป็นเวลากว่า 10 ปี เพราะผู้ที่ทำหน้าที่

² คำว่าชุมชนในกรณีศึกษานี้จะหมายรวมถึงวัดซึ่งประกอบด้วย เจ้าอาวาส สามเณร และชุมชนชาวบ้านโดยรอบ

³ เป็นกลุ่มจิตอาสาประกอบด้วย ช่างภาพ นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ ที่มีความต้องการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมมาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

⁴ เป็นการนำนักศึกษาออกทำงานกับชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับพันธกิจหลักของคณะวิจิตรศิลป์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่คือ การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการแก่ชุมชน

กำกับเสียงของวงกลองคือ “ผู้เป่าปี่แน” เสียชีวิต ชุมชนจึงเลิกการตีกลองไป ต่อมาเมื่อทราบปัญหาผู้วิจัยจึงมอบหมายให้นักศึกษาที่มีความสามารถพิเศษในการเป่าปี่แนมาร่วมซ้อมเป่าปี่กับเด็กในชุมชนพบว่า เป็นการ “ดึงพลังแห่งจิตวิญญาณ” เดิมของชุมชนกลับมา ผู้ที่เคยตีกลองต่างนำกลองของตนไปซ่อมแล้วนำกลับมาตีใหม่ แล้วขยายไปสู่การรื้อฟื้นท่วงท่าฟ้อนรำโบราณ “การฟ้อนเล็บแบบต้นข้าวพริ้วไหว” ที่ทำให้ชาย-หญิงทั้งชุมชนกลับเข้าไปร่วมขบวนแห่พระพุทธรูปสำคัญ และกลายเป็นชุมชนต้นแบบในการฟ้อนได้เช่นในอดีต กลไกที่สำคัญอีกประการคือ “การเงิน” ที่ได้มาจากการ “ทอดกฐิน ผ้าป่า” ซึ่งมีการสร้างระบบ “ความรับผิดชอบ” โดยการตกลงร่วมของชุมชนแสดงความโปร่งใสและเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจแก่ทุกคนในชุมชน

5. รักษาตัวตนสิ่งที่สำคัญอีกประการคือ จะต้องมีการเรียนรู้และสืบทอดของคนในชุมชน” อยู่ในทุกขั้นตอน ทั้งนี้ด้วยวิธีคิดว่าการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ “การเห็นผู้อื่นทำและการร่วมทำหรือลงมือทำ”⁵ ไม่ใช่การบอกเล่าหรือจำสิ่งที่คนอื่นบอกเล่า⁶ ซึ่งการร่วมลงมือทำผ่านการเรียนรู้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นของทักษะแห่งอนาคตใหม่ในประเทศไทย ที่ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้ริเริ่มและผลักดันคือ “การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21”

เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปสู่ผลงานวิชาการ (Knowledge sharing and scholarship)

แนวทางสำหรับมรดกของชุมชน ได้มีการใช้ความรู้ และทรัพยากรร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ดังนี้

ความรู้ ที่ใช้ในการทำงานเป็นการบูรณาการมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา ที่สำคัญที่สุดคือ การเปลี่ยนวิถีคิดการทำงานที่ไว้วัดและชุมชนร่วมคิดร่วมรื้อฟื้นความทรงจำร่วม ซึ่งดำเนินการไปพร้อมกับการสร้างกิจกรรมให้ชาวบ้านซึมซับแนวทางการอนุรักษ์ เช่น โครงการทำทะเบียนภาพพระพุทธรูปและโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชุมชน โครงการปรับอาคารเก่าในวัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตของชุมชน โดยทุกโครงการฯ มีแนวคิดหลักคือ “ใช้วัสดุและของที่มีอยู่เดิมให้มากที่สุด” หากจะต้องมีสิ่งใหม่เข้ามาก็ต้องพิจารณาว่าจำเป็นอย่างไรรอบคอบ ดังที่ท่านพระครูปฏิญาณพิสิฐ เจ้าอาวาสวัดพวกแต่ม กล่าวไว้ว่า “ใหม่ก็เอา เก่าก็ (ไม่) ละ (ทิ้ง)” ให้ตรงกันระหว่างผู้ดำเนินการ รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

งบประมาณ ทั้ง 3 โครงการฯ ใช้งบประมาณที่ได้จากการทอดกฐินหรือกิจกรรมสร้างรายได้ เช่น การออกบูธหารายได้ ซึ่งเมื่อเทียบการทำงานและเงินที่ใช้ในการทำงานนับว่าคุ้มค่ามาก เพราะเป็นงบประมาณที่ผสมผสานกับแรงกายแรงใจที่ผู้ทำงานได้รับซึ่งเรียกว่า “บุญ” และ “ความอึดแอ็บใจ” ซึ่งหากนำการทำงานมาเป็นมูลค่าจะพบว่า สามารถประหยัดงบประมาณได้ถึง 7 เท่าตัวของค่าใช้จ่ายปกติที่เกิดขึ้นคือ การอนุรักษ์อาคาร 1 หลัง ใช้งบประมาณเพียง 1.5 ล้านบาท ซึ่งหากใช้ระบบจ้างเหมาจะต้องใช้งบประมาณถึง 10-12 ล้านบาท

คน สิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในการวางรากฐานการทำงานคือ การสร้างกิจกรรมเพื่อให้คน 3 วัย ทำงานเพื่อชุมชน ได้แก่ 1) วัยเด็ก 2) วัยรุ่นและวัยทำงาน 3) วัยกลางคนถึงผู้สูงอายุ ซึ่งการสร้างกิจกรรมให้คนทุกวัยสามารถมีส่วนร่วม เพื่อจะได้มีประสบการณ์ร่วมกัน โดยมุ่งเป้าถึงความยั่งยืนขององค์ความรู้สำหรับชุมชนในอนาคต

กรณีศึกษาทั้ง 3 แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของงาน โดยจุดเริ่มต้นคือ กรณีของชุมชนปงสนุก หลังจากการทำงานสิ้นสุด และคำตอบของการทำงานคือ ตัวสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมได้รับการอนุรักษ์จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาคเหนือและภาคอื่นๆ แล้ว โครงการฯ ก็มีได้สิ้นสุดเท่านั้น เพราะ “เม็ดเงินสำหรับการเป็นผู้อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน” ได้เติบโตในปัญญาญาณของแทบทุกคนที่มาร่วมโครงการฯ และได้รวมกลุ่มออกสำรวจช่วยเหลือและทำงานร่วมกับชุมชนอื่นๆ อย่างไม่หยุดยั้ง โดยทั้ง 3 วัด ต่างกลายเป็น “ศูนย์” กระจ่ายวิธีการและองค์ความรู้ที่ตนมีไปช่วยชุมชนอื่นๆ เช่น วัดปงสนุก ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาที่ขยายออกตลอดเวลา ทั้งเรื่องอาหาร งานใบตอง เครื่องพิธีกรรม การฟ้อนรำ ฯลฯ ที่โรงเรียนและชุมชนอื่นๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดมาขอให้ไปช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ และได้รับคัดเลือกให้เป็น Pilot project of South -East Asia ในโครงการ Museum Capacity Building ขององค์การ UNESCO ซึ่งถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติการของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรใน 3 จังหวัด และจะเห็นตัวอย่างรูปธรรมเด่นชัดคือ “โครงการอนุรักษ์อุโบสถไทยของวัดประตูป่าสาธุ” ที่ท่านปฏิญาณ ภูริปัญโญ รองเจ้าอาวาสได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมการอบรม จึงได้นำความรู้ไปหาแนวทางดำเนินงานอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางประเพณีและสถาปัตยกรรมในชุมชน

⁵ ประเวศ วะสี, อ้างเรื่องเดิม, หน้า 13

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ผลจากการทำงาน จนทำให้องค์กรทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กระทรวงวัฒนธรรม เทศบาลต่างๆ องค์กร ICOMOS สถานทูตอเมริกา SEMO-SPAFA และองค์กร UNESCO เข้ามาเรียนรู้เรื่องราวในชุมชน ภายใต้โครงการ GCI-UNESCO-SEAMEO-SPAFA Directors' Retreat Built Heritage Conservation in Asia and the Pacific: Advancing Education, 4 June 2008 อันทำให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจและพยายามรักษามรดกของชุมชน ต่อมาการทำงานอนุรักษ์ครั้งนี้จึงได้รับรางวัล 2008 UNESCO Asia-Pacific Heritage Award of Conservation

หลังจากนั้นได้ดำเนินงาน Museum to Museum Capacity Building ที่องค์กร UNESCO มอบหมายให้ คณะวิจิตรศิลป์ และชุมชนปงสนุกร่วมมือดำเนินงานร่วมกับ Deakin University, Australia ซึ่งได้เชื่อมโยงบูรณาการ องค์กรต่างๆ เช่น ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิทยาลัยอินเตอร์เทค และวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง เข้าร่วมงาน

ผลของการทำงานได้มีการนำเสนอในระดับนานาชาติหลายครั้ง เช่น การบรรยายที่ประเทศมาเลเซียในการประชุม เครือข่ายมหาวิทยาลัยในอาเซียน 2nd ASEAN University Network Thematic Network on University Social Responsibility and Sustainability (AUN USR&S) Steering Committee Meeting, 13 June 2013 การบรรยาย ให้แก่องค์กรรัฐบาลเอกชนและชุมชนที่ทำงานอนุรักษ์ของประเทศไต้หวัน เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2557 ในโอกาส เปิดอาคารอนุรักษ์ของรัฐบาลชื่อ Futai 1910 และได้รับเลือกให้เป็นกรณีศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ของกระทรวงวัฒนธรรม ฝรั่งเศสและเป็นตัวแทนประเทศไทยที่นำเสนอในที่ประชุมนานาชาติ Intangible Cultural Heritage ขององค์การ UNESCO ที่ประเทศจีน

เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefits)

การทำงานก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยและชุมชนต่างแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ต่างๆ ร่วมกัน ชุมชนได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ผู้สูงอายุ ได้กลายเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝ่ายสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชน กลุ่มอาสาสมัครได้เรียนรู้เรื่องราวในชุมชน

เด็กได้เรียนรู้และซึมซับวิถีการ หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน วัด ต่างได้ประโยชน์จาก โครงการฯ ทั้งสิ้น เพราะทั้ง 3 กรณี คำตอบของการทำงานคือ ตัวสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมได้รับการอนุรักษ์ด้วย กระบวนการรื้อฟื้นฝีมือช่างโบราณ และแสดงเอกลักษณ์จนได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

เกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ (Measurable social impact)

ผลของการทำงานนี้ ได้มีการตีพิมพ์ในวารสาร และเอกสารวิชาการหลายฉบับ มีการบรรยายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แนวคิดของ “การทำงานอนุรักษ์ร่วมกับชุมชน” เป็นที่แพร่หลายมากขึ้น นอกจากนี้ยังเห็นได้จากโครงการฯ ที่มีการขยายความรู้ไปสู่กว้างทั้งในส่วนของชุมชน พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีส่วนร่วมทุกคนที่ต่างมีส่วนร่วมและขยายงานลักษณะเช่นนี้ในแต่ละส่วนงานขององค์กรตน โดยทั้ง 3 กรณีได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ทาง

วัฒนธรรมของภาคเหนือที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและจังหวัดทั้งทางตรงและทางอ้อม และที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยในเวทีนานาชาติ